

НАПРЯМ: ПСИХОЛОГІЧНІ НАУКИ

СЕКЦІЯ I ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ПСИХОЛОГІЇ

Бородулькіна Т. О.

*кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри соціальної роботи та психології
Національний університет «Запорізька політехніка»
Україна, м. Запоріжжя*

ВАЛЬДОРФСЬКА ПЕДАГОГІКА: ПСИХОЛОГІЧНИЙ ВИМІР

Вальдорфська педагогіка є однією з альтернативних сучасних освітніх систем, якій у 2019 році виповнилося 100 років. Засновником вальдорфської педагогіки є австрійський філософ та педагог Рудольф Штайнер. Назва – «вальдорфська» – походить від назви сигаретної фабрики «Вальдорф-Асторія» (Штутгарт, Німеччина), при якій для дітей працівників цієї фабрики і була відкрита перша вальдорфська школа в 1919 році, ініціатором відкриття якої вважається Еміль Мольт. Як стверджує Йост Шірен, «вальдорфські школи сьогодні належать до найвідоміших і найбільш поширених установ у середовищі реформаторської педагогіки» [4, с. 7]. На сьогодні, за даними Нани Гьобель, в світі налічується біля 1100 шкіл та більше 2000 дитячих садків, що працюють за вальдорфською методикою приблизно у половині країн світу, незалежно від мови, релігійної приналежності чи політичної ситуації. Вальдорфський освітній рух визнається найбільш незалежним освітнім рухом у світі.

Україна є однією з країн, в яких вже тривалий час розвивається вальдорфська освіта. Перші вальдорфські школи у нас були засновані в Одесі у 1992-1993 рр. [9, с.10]. Наказ МОН України (№ 1044 от 15.09.2014р.) інституціював запровадження педагогічної системи «Вальдорфська школа» в українських закладах освіти [4, с. 6]. На сьогодні в Україні, крім чотирьох вальдорфських шкіл в Дніпрі, Кривому Розі, Одесі та Києві, завдяки ентузіазму вальдорфських ініціатив (об'єднань педагогів та батьків), з'являються класи, що працюють за вальдорфськими освітніми програмами при загальноосвітніх школах Дніпра, Запоріжжя, Києва, Миколаєва, Харкова та ін.; збільшується кількість дитячих садків, які працюють за вальдорфською методикою.

Існує достатньо літератури, в якій описано особливості організації життєдіяльності вальдорфських освітніх установ, специфіка побудови

навчального і виховного процесів, зміст навчальних програм.

Характеристика особливостей вальдорфської педагогіки з точки зору сучасної наукової психології є також важливою для більш глибокого та цілісного розуміння (як педагогами, так і батьками) сутності вальдорфської педагогічної системи.

На сьогодні багатьма емпіричними дослідженнями, здійсненими науковцями (в тому числі психологами) у різних країнах, доведено, що розвиток дітей у вальдорфських закладах освіти дещо відрізняється від того, як розвиваються діти в так званих масових (загальноосвітніх) державних установах. Відмінності передусім стосуються характеристик здоров'я: учні Вальдорфських шкіл мають краще фізичне та психічне здоров'я, в них менше порушень фізичного здоров'я та психічних захворювань, ніж в учнів традиційних шкіл [6; 8].

Зазначимо, що суттєві відмінності у розвитку та психічному стані дітей виявлено не тільки у випадках порівняння учнів офіційно визнаних Вальдорфських шкіл та загальноосвітніх, а і у випадках порівняння учнів загальноосвітніх шкіл та тих, що навчаються в експериментальних класах вальдорфського спрямування. Так, вже на концептуально-діагностичному етапі Запорізького вальдорфського експерименту були отримані цікаві результати, які показують, що навіть в неповному варіанті роботи за вальдорфською методикою (коли вчителі тільки отримують вальдорфську освіту і накопичують досвід, без систематичних уроків евритмії, ін.), діти, які навчаються в класах вальдорфського спрямування рік і більше, дещо відрізняються від своїх однолітків із загальноосвітніх класів. Наприклад, тільки аналіз дитячих малюнків показує, що учні класів вальдорфського спрямування частіше переживають світ і себе в ньому в цілості, єдності, в певному контексті та в живій взаємодії з ним, тоді як учні загальноосвітніх класів більше сприймають світ не через переживання єдності з ним, а через сприйняття окремих його компонентів; сприймають себе в цьому світі як щось окреме [2]. Результати дослідження особливостей пізнавальної сфери молодших школярів експериментального навчального закладу, детально описані в науковій роботі студентки НУ «Запорізька Політехніка» А.А.Жаболенко, доводять, що різні педагогічні системи по-різному впливають на розвиток пізнавальної сфери дітей, причому це очевидно не при дослідженні окремих (пам'ять, увага, мислення) функцій пізнавальної сфери, а при аналізі структури взаємозв'язків і виділення системоутворюючих чинників. Так, в структурі пізнавальної сфери учнів загальноосвітніх класів системоутворюючими чинниками є характеристики понятійного мислення і пам'яті, тоді як в структурі пізнавальної сфери учнів класів

вальдорфського спрямування, крім особливостей понятійного мислення і пам'яті, системоутворюючими чинниками є також характеристики уваги і дивергентного (творчого) мислення [3]. Результати емпіричних досліджень, проведених в Запоріжжі та Харкові, дають можливість констатувати позитивний вплив вальдорфської педагогіки на розвиток дивергентного (творчого) мислення (креативності) у молодших школярів, що навчаються за вальдорфськими навчальними програмами [1; 5; 11]. Важливою особливістю учнів вальдорфських освітніх установ, яку відмічають як науковці, так і сторонні спостерігачі, є те, що «в порівнянні з учнями зі звичайних шкіл вальдорфські учні значно частіше відчувають радість від навчання та інтерес до навчання» [7, с. 203].

Вальдорфська педагогіка є цілісною розвивальною педагогічною системою, має здоров'язбережувальний (здоров'ястворюючий) характер та терапевтичну спрямованість. Цілісний характер дії вальдорфської педагогіки полягає у тому, що навчання спрямоване не тільки на розвиток мислення (інтелектуальну сферу) дитини, але і на розвиток почуттів та воління, що забезпечує, на думку Петера Лебелля, зміну не лише знань людини, яка навчається, але й емоцій та планування дій [7, с.213]. Терапевтична спрямованість вальдорфської педагогіки описана не тільки в спеціальній методичній літературі, але визнається сучасними психологами, які вважають вальдорфську педагогіку корисною для психічного (та взагалі всебічного) розвитку дітей.

Терапевтичний ефект вальдорфської педагогіки має багато проявів в оздоровчому шкільному середовищі (інтер'єр, ігровий майданчик, використання переважно натуральних екологічних матеріалів в процесі навчання та виховання, ін.), загальній організації навчально-виховного процесу (ритмізація навчального процесу протягом року, тижня, дня; викладання «епохами»; реалізація феноменологічного підходу у викладанні навчального матеріалу; супровід основним вчителем дітей протягом восьми років їхнього навчання; обмежене використання підручників і аудіовізуальних засобів; відсутність до восьмого класу стандартизованого оцінювання в балах досягнень учнів; «зворотній зв'язок як форма оцінювання» [7, с.205] й ін.), особливому змісті навчальних програм і грамотній методичній організації кожного з навчальних предметів, з врахуванням законів психологічного розвитку дитини. Важливу роль у навчально-виховному процесі вальдорфської освітньої установи грають музичні, художні й практичні елементи, які виступають як у вигляді окремих предметів (музика, живопис, ліплення, рукоділля), так і є невід'ємними складовими навчального процесу на

інших уроках у вальдорфській школі або виховного процесу у вальдорфських дитячих садках. Художнє пронизує весь процес навчання та виховання, сприяючи цілісному здоровому гармонійному розвитку дитини. Крім того, у вальдорфській педагогіці є унікальні предмети терапевтичної спрямованості: «Малювання форм» і «Евритмія», спрямовані на гармонізацію дитини, розвиток її творчих сил, почуття руху, рівноваги, життя й ін.

Як зазначає Петер Лебелль, «мета вальдорфської педагогіки близька до психологічної концепції гнучкості, душевної пружності, еластичності та зносостійкості, яка дає можливість людині здоровим чином долати тяжкі життєві навантаження»; «молоді люди у Вальдорфській школі повинні навчитися «вчитися з життя»»; у вальдорфській педагогіці велике значення приділяється розвитку «індивідуальних ресурсів, які дають можливість творчо долати непередбачувані виклики» [7, с.224].

Велика роль у реалізації здоров'язбереження та здоров'ятворення в вальдорфських освітніх закладах лежить на злагодженій та спеціально організованій діяльності педагогів – роботі педагогічної колегії. Педагогічні колегії – це регулярні, щотижневі зустрічі усіх педагогічних працівників школи, метою яких, є вивчення людинознавства, удосконалення педагогічної майстерності через спільну педагогічну роботу [10, с.22]. Як зазначає О.І.Мезенцева, такі колегії є поточною вищою школою для вчителів, постійною педагогічною семінарією [10, с.22]. Крім педагогічних читань, розгляду методичних та організаційних питань, робота педагогічної колегії включає психолого-педагогічні колегії-консиліуми «Розгляд дитини» та «Ретроспектива життєдіяльності класів» («Розгляд класів/груп»). «Розгляд дитини» є організаційною формою, в рамках якої відбувається розробка і планування психолого-педагогічного супроводу дитини. Така колегія-консиліум, як зазначає П.Лебелль, об'єднує інформацію про окрему дитину, якою володіють класні вчителі, вчителі-предметники, вчитель групи продовженого дня, шкільний лікар, психолог, соціальний педагог, дефектолог, терапевт, вихователь дитячого садка [7, с.210; 10, с.23]. В результаті такого комплексного розгляду дитини, яке здійснюється за певними правилами, розробляється загальна педагогічна стратегія роботи педагогів з цією дитиною [7, с.210; 10, с.23]. «Розгляд дитини» та «Розгляд класів/груп», які регулярно проводяться на педагогічних колегіях, є певним психолого-педагогічним супроводом окремої дитини чи окремого класу (групи дитячого садку), профілактичною мірою виникнення будь-яких проблем розвитку дитини чи класу/групи, а також засобом пошуку шляхів вже існуючих проблем розвитку окремої дитини чи цілого класу/групи дитячого садку.

Не зважаючи на беззаперечний здоров'язбережувальний характер вальдорфської педагогіки, сама по собі вона не здатна забезпечити психічне здоров'я учнів та всіх інших учасників освітньо-виховного процесу. Звичайно, ефективність діяльності педагогічної колегії, життя та здоров'я будь-якої вальдорфської освітньої установи (якщо розглядати їх як живі соціальні організми) залежать від особистості кожного педагога – рівня його фізичного, психічного, психологічного та духовного здоров'я, задоволеності життям та працею. Саме тому заняття для майбутніх вальдорфських вчителів та вихователів на навчальних Всеукраїнських вальдорфських педагогічних семінарах (ВВПС) несуть не тільки методичне навантаження, але і мають терапевтичний характер, особливо це стосується занять з живопису, евритмії, музики, ліплення, малювання форм, ботмерівської гімнастики, ремесла, рукоділля та ін.

Вальдорфська педагогіка сама по собі є терапевтичною, проте зусиль тільки педагогів часто недостатньо для забезпечення здорового розвитку дітей. Тому важливу роль у вальдорфських освітніх установах грають спеціалісти, діяльність яких пов'язана саме зі здоров'ям, це: шкільні лікарі (часто – антропософські), психологи, лікувальні педагоги, лікувальні евритмісти, художні терапевти. Всі ці спеціалісти допомагають як вчителям, так і дітям та їхнім батькам жити, спілкуватися, працювати, навчатися на здорових засадах.

Список використаних джерел

1. Бородулькіна Т.О. Особливості дивергентного мислення молодших школярів в умовах впровадження вальдорфської педагогіки в загальноосвітньому навчальному закладі. Сучасні соціокультурні та психолого-педагогічні координати розвитку дитини: Матеріали Всеукраїнської (з міжнародною участю) науково-практичної конференції (19-20 квітня 2018 року, м. Тернопіль) / за заг.ред. Б.Б.Буяка, В.М.Чайки, М.О.Орап. – Тернопіль: вид-во Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка, 2018 р. С. 15-18.

2. Бородулькіна Т.А. Эмпирическое исследование психосемантики детского рисунка (на примере Запорожского вальдорфского эксперимента). Інсайт: психологічні виміри суспільства: наук.журн. Херсон: Видавничий дім «Гельветика», 2019. Вип.2. С. 44-51. DOI: <http://doi.org/10.32999/2663-970X/2019-2-6>.

3. Бородулькіна Т.О., Жаболенко А.А. Особливості пізнавальної сфери молодших школярів в умовах впровадження вальдорфської педагогіки в експериментальному навчальному закладі. Тиждень науки-2019. Факультет соціальних наук. Тези доповідей науково-практичної

конференції, Запоріжжя, 15–19 квітня 2019 р. [Електронний ресурс] / Редкол.: В. В. Наумик (відпов. ред.) Електрон. дані. Запоріжжя : ЗНТУ, 2019. С. 57-60.

4. Вальдорфська педагогіка та педагогічна наука: аналіз і перспективи розвитку: монографія /редактор Йост Шірен. К.: Педагогічна думка, 2019. 572 с.

5. Ігнатенко Р.Г. Особливості креативності молодших школярів експериментального навчального закладу: кваліф..робота магістра/ Ігнатенко Роман Григорович. Запоріжжя, 2016. 131 с.

6. Іонова О.М. Формування здоров'я особистості: досвід Вальдорфської школи // О.М.Іонова. Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. 2013. № 10. С. 35-40.

7. Лебель Петер. Теорія навчання. Вальдорфська педагогіка та педагогічна наука: аналіз і перспективи розвитку: монографія /редактор Йост Шірен. К.: Педагогічна думка, 2019. С. 203-228.

8. Лукашенко О.М. Проблема збереження здоров'я молодших учнів у вальдорфській педагогіці: автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд.пед.наук: спец. 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки»/ О.М.Лукашенко. Харків, 2009. 23 с.

9. Мітюхіна В.П. Педагогіка, спрямована у майбутнє. Педагогіка, спрямована у майбутнє (до 100-річчя Вальдорфської педагогіки). Харків: «Основа», 2019. С.5-11.

10. Мезенцева О. Удосконалення мистецтва виховання у повсякденній діяльності вчителя вальдорфської школи. Педагогіка, спрямована у майбутнє (до 100-річчя Вальдорфської педагогіки). Харків: «Основа», 2019. С. 20-27.

11. Проценко В. Вплив вальдорфської педагогіки на розвиток творчих здібностей учнів. Педагогіка, спрямована у майбутнє (до 100-річчя Вальдорфської педагогіки). Харків: «Основа», 2019. С. 112-120.

Гайворонська Т. О.

кандидат філософських наук, доцент,

декан факультету соціальних наук

Національний університет «Запорізька політехніка»

Україна, м. Запоріжжя

ФЕНОМЕН СНОВИДІНЬ І ЙОГО МІСЦЕ В ГНОСЕОЛОГІЇ (ІСТОРИКО-ФІЛОСОФСЬКИЙ АНАЛІЗ)

У ХХ столітті людство зробило багато відкриттів в галузі природознавства, які знайшли практичне застосування, що кардинально змінило життя сучасної людини порівняно з попередньою історією. При